

Sagçy pragmatizmi

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Sagçy pragmatizmi SAGÇY PRAGMATIZMI

Görnüşinden, Siriýa meselesi şol wagtyň Daşary işler ministri we premýer-ministri Ahmet Dawutoglynyň üstüne düňderiläýjege meňzeýär.

Gürrüňsiz, onuň uly günäsiniň-ýalňyslygynyň bardygy inkär edip bolmajak hakykat.

Onuň öňe süren strategik çuňňurlygy gumbaýrak mysaly çagşady.

Şuny ýatlatmagyma idin beriň:

Saddam Hüseyiniň ýolbaşçylygyndaky Yrak 1990-njy ýylyň 2-nji awgustynda Kuweýte çozdy.

Bu çozuşyň ertesi günü – heniz ortada BMG-nyň beýlekileriň kabul eden karary ýokdugyna garamazdan, haýsy ýurt sanksiýa kararyny kabul edendir öýdýäňiz?

Türkiýäniň prezidenti Turgut Özal! Ol hökümete we Daşary işler ministrligine geňeşmezden Kerkuk-Jeýhan nebit geçirijisini kesdi! Onuň bu hereketi iki ýurduň arasynda baglaşylan ylalaşyklara ters gelýärdi. (Özara ynanyşmak esasynda ýola goýlan gatnaşyklaryň bozulmagy häli-häzirlerem Yrak bilen gatnaşyklarymyzda kynçylyk döredýär. Mysal üçin, uruş gutarandan soň ikinji nebit geçirijisini çekmek meselesi orta atylanda, Yrak göni ýok diýdi.)

Özal bu netijä gelende, ABŞ-nyň yrak nebitinden doly tankerleriniň portlaryna ýüküni boşadyp-boşatmajagynyň jedeli gidýärdi. Waşingtton nebitiň alynmagyny makul bildi!

Özal pragmatist sagçy syýasatçydy. Ol kabul eden kararynyň dogrudygyny ýa-da ýöräp-ýöremejegini diňe praktiki netijeleriň kesgitlejegine ynanyrdy. ABŞ bilen bir hatarda ýer alyp, bir hasabyny başe köpelderin öýdýärdi! Goňşusyna düşen ýangyndan

nep gazanjak bolýardy! Ahlak gymmatlyklary kimiň piňinedi, çünki pragmatizm sowukganlylyk bilen gabatlaşýan zat däl... Netijede: Özal birini başe köpeltmek beýlede dursun, elindäki bir hasabyny-da ýitirip, Türkiýäni uly ýitgilere goýdy. Meselem, arap ýurtlary Türkiýäniň ykdysady ýitgileriniň öwezini dolmak üçin wada beren pullaryny-da bermedi. Ýene bir ýatlatmanyň üstünde durup geçsek gowy bor:

• IKINJI PERDE

Ikinji perde AKP häkimiýeti döwründe açyldy.

Mesele ýene Yrak. ABŞ Yraga çozmagy meýilleşdirýärdi.

ABŞ-nyň bürgüt ganaty – Çeýni-Ramsfeld-Wulfowis (bulara “şeytan üçlügi” diýsegem bolar) bu uruşda Türkiýäniň öz ýanlarynda bolmagyny isledi: Harby bazalar, portlar açylmaly, 80 müň amerikan esgeri Türkiýä ýerleşmeli we ş.m. Yrak Türkiýäniň üstünden basylyp alynmalydy...

Türkiýe bu çozuşa şarikdeş bolmalymydy? Bu baradaky teklipnama Ýokary Halk mejlisiniň gün tertibinde goýuldy.

Erdoganyň başyny çekýän AKP-li topara garamazdan, teklipnama mejlisde oňlanmady – konstitusion taýdan köpçüligiň sesini gazanyp bilmedi. Türkiýe uludan bir demini aldy, ýeňleslige ýol bermedi.

Erdogan yrak urşunyň bikanundygyny, urşuň ýalan-ýaşryk tutaryklara duwanyp başlanandygyny, düýp maksadyň başga strategiki hasaplara esaslanýandygyny bilenokmydy? Elbetde bilýärdi. Emma:

Olam hut Özal ýaly pragmatistdi, Erdoganam ABŞ-nyň tarapynda durup, bir hasabyny başe köpeltmegiň yşkyndady! Muňa bir bahana-da tapypdylar:

– Kemalistik daşarky syýasat osmanlynyň mirasyndan ýüz öwürýän garaýşa eýe, şonuň üçinem Türkiýe sebitde taryhy mirasyň mümkinçiliklerinden peýdalanyp bilmeýän syýasy garaýyş ýöredýärdi!

Teklipnamanyň ýeterlik ses gazanyp bilmän yzyna gaýdan günü munuň üçin Erdoganyň gahar-gazabynyň çägi ýokdy!

Soň düşünp galldylar: Yagami girmekden saklanan Türkiýe terrorçylyk ýaly böreň-böreň gan akýan batgalyga çümmekden halas boldy. ABŞ yzyna seretmän gaçdy...

Geleliň üçünji perdä...

• ÜÇÜNJI PERDE

Türk sagçy häkimiýetleriň, liderleriň ýedi ölçäp bir kesmän, gysga wagtlaýyn hasaba esaslanýan daşarky syýasatyna ýene bir mysal Siriýa boldy!

Erdogan Beşar Esada “gardaşym” diýýärdi, bile gezelenje çykýardy.

Her pursatda «umumy ykbal, umumy geçmiş, umumy gelejek» diýilýärdi.

Goňşular bilen hiç bir meselesiz oňşup ýaşaşmak syýasaty öňe sürülýärdi, musulman raýdaşlygyndan söz açylýardy.

Siriýa meseleleri üçin arada durulýardy.

Söwda gatnaşyklary görüp-eşdilmedik derejede artýardy.

Uzatmaýyn.

Beşar Esad ýurduň ykdysadyýetini janlandyrmak üçin Yrak, Türkiýe, Eýran bilen ýakynlaşdygyça ABŞ-nyň gözüne ilip başlady. Şonsuzam ABŞ Siriýany «Russiýanyň emeli hemrasy» hasaplaýardy. Ol ilkinji ädimi 2004-nji ýylda embargo goýup ätdi.

Prezident Neždet Sezer ABŞ-nyň basyşyna we garşylygyna garamazdan Siriýa gitdi.

«Fenerbahçe» sport klubynyň başlygy «Fenerbahçäni» futbol duşuşygyny geçirmek üçin Siriýa äkitdi we başgalar.

Emma, 2011-nji ýylda Siriýada bulaşyklyk döredildi.

Şol ýylyň 21-nji iýunynda telefon arkaly gepleşenden soň we 27-nji iýunda G-20 ýygnaşygynda Prezident Obama bilen ikiçäk duşuşandan soň Siriýa garşy pozisiýa geçip başlady. Pikirini açyk aýtdy:

«- Dökülýän gan halkyňyz bilen araňyzdaky baglansygy üzýär. Her damja gan halkara jemgyýetçiligini size garşy çäre görmäge barha ýakynlaşdyrýar.»

Yzyndan Türkiýe goňşusyna agyr ykdysady embargo goýdy. Ýene pragmatizm garşymyza çykdy, Erdogan ABŞ-nyň hatarynda ýer alyp bir sanyny bäşe köpelderin öýtdi. Soňra radikal toparlara goldaw berildi we ş.m.

Netije ortada!

Çekilen uly ýitguler ortada! Işini aslyýetinde Özal, Erdogan, Dawutogly ýaly sagçy liderleriniň pragmatizmi Türkiýäni hemişe zyýana goýdy.

Şu günlerde Siriýa hatasyndan yza gaýdylmagy begendiriji.

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 18.08.2022 ý. Publisistika